

ROMAN RUDIJA ŠELIGA *STOLP* V LUČI MODERNEGA EVROPSKEGA ROMANA

Roman Rudija Šeliga *Stolp* je vključen v dogajanje modernega evropskega romana 70. let, ki mu je začrtal pot predvsem francoski novi roman. Generacija modernih ustvarjalcev je prekinila s tradicijo, ki je temeljila na Ideji, na metafizični identiteti esence in eksistence, in se odprla novi misli: resnici ontološke diference. Tudi Šeligov roman ukinja elemente tradicionalnega romana, saj je glavni junak postavljen v tragično situacijo: sodelovati mora pri izgradnji Ideje, ki narekuje nasilje nad stvarmi, on sam pa želi vzpostaviti z vsako stvarjo intimno, emocionalno razmerje; želi biti predvsem njihov občudovalec. Nasilje Ideje se stopnjuje do trenutka, ko glavni junak doseže skrajno mejo vzdržljivosti in se pogrezne v smrti podobno spanje. V tem spanju je za vedno izginil junak metafizične identitete in se prebudil junak ontološke diference.

novi roman, reizem, metafizična identiteta, ontološka diferenca, R. Šeligo

Rudi Šeligo's novel *Tower* (*Stolp*) is included in the framework of the modern European novel of the 1970s, the course of which was defined primarily by the French new novel. The generation of modern novelists broke up with the traditional novel, based on the Idea, i.e., on metaphysical identity of essence and existence, and gave way to a new thought – the truth of ontological difference as presented in M. Heidegger's work *Being and Time*. Šeligo's novel, as well, abolishes elements of the traditional novel. The main hero is placed in a tragic situation: he must take part in devising the Idea that dictates committing violence towards things, despite the fact that he wants to establish an intimate, emotional relationship with all things – he wants to be their admirer. The violence of the Idea is intensified to the point when the main hero emotionally breaks down and sinks into slumber akin to death. In this slumber, the hero of the metaphysical identity permanently disappears and a hero of ontological difference awakes.

nouveau roman, metaphysical identity, ontological difference, reism, R. Šeligo

Roman R. Šeliga *Stolp* (1966) je mogoče uvrstiti v okvir modernega evropskega romana 70. let iz več razlogov. Moderni evropski roman, ki mu je smernice določil predvsem francoski »novi roman« (A. R. Grillet, N. Sarraute, M. Butor, J. Ricardou) pomeni najprej radikalen odmik od tradicionalnega romana Ideje. Junak modernega romana ni več junak akcije, ki jo narekuje Ideja, ampak je individualni upornik proti metafizični identiteti. Avtorji modernega romana zavestno ukinejo identiteto esence in eksistence ter postavijo svojega junaka v prostor ontološke

diference in njenih tragičnih razsežnosti. Razkrivanje ontološke diference hkrati tudi pomeni, da se moderni evropski roman odpira tisti filozofski misli, ki je prisotna v fenomenologiji M. Heideggerja, v njegovem temeljnem delu *Bit in čas*. To pomeni, da moderni evropski roman postavlja v ospredje resnico ontološke diference oziroma resnico biti in njene odsotnosti. S temi filozofskimi vidiki se je potrebno približati tudi romanu Rudija Šeliga.

Slovenska literarna zgodovina kaže na nekatere temeljne premike v sodobni prozi 70. let. Helga Glušič je v razpravi *Novi roman v sodobni slovenski prozi* (1973: 77–87) analizirala Šeligov roman *Triptih Agate Schwarzkobler* ter poudarila odmike Šeligovega proznega dela od tradicionalnega romana, hkrati pa je opozorila na vpliv modernega francoskega romana v slovenski prozi 70. let. Glušičeva opozarja na odklon od tradicije, ki se v modernem romanu kaže predvsem v poziciji avtorja in glavnega junaka, v zanikanju fabule in dialoga, v deskriptivnosti in v ustvarjanju nove strukture predmetnega sveta. V študiji *Avantgardizem v navzkrižju struktur* (1974: 360–367) se Boris Paternu najprej ustavi ob Šeligovem kratkem proznem delu *Odgovori in baterije*, nato pa posveti razmišljanje romanu *Triptih Agate Schwarzkobler*. Avtor študije opozarja na nekatera temeljna izhodišča modernega evropskega romana, ki so dobila svoj odsev tudi v Šeligovi prozi, in na odmike od tradicije, in sicer v kompoziciji, psihološki optiki in še posebej v stilu, zaradi katerega imenuje moderni roman tudi »roman reifikacije oziroma osamosvojene predmetnosti« (Paternu 1974: 43–44). S to sintagmo Paternu označi posebno vlogo stvari, ki so postavljene v izhodišče modernega romana potem, ko je bil ukinjen glavni junak.

Omenjeni študiji sicer poudarjata razlike med tradicionalnim in modernim romanom, vendar ne posegata v vzroke odmika od tradicije. To problematiko pojasni razprava Dušana Pirjevca (1979) o modernem evropskem romanu. Razprava se nanaša na roman *Videc*, ki ga je napisal francoski modernist A. R. Grillet. V obsežnem razmišljanju raziskuje Pirjavec razmerje med tradicionalnim in modernim romanom v okviru dogajanja zahodne metafizike kot nihilizma. Zato sicer utemeljuje moderni roman s stališča ontološke diference, vendar tako, da ob pomembnem novoveškem romanu *Don Kihot* pojasni zgodovinsko razsežnost razlike med bitjo in bivanjem in postavi to razliko v začetek platonizma. Šele ukinjanje metafizične identitete, ki se zgodi v modernem romanu, potegne za seboj tudi vse tiste elemente, ki so povezani s pojmom tradicionalnega romana: fabulo, skrbno izdelano kompozicijo, smiselno in smotrno časovnost, mimetičnost in ne nazadnje tudi tragiko glavnega junaka, ki je svojo akcijo zastavil za Idejo. Zato postavi Dušan Pirjavec svoje razmišljanje o modernem romanu v dogajanje ontološke diference, v razliko med bitjo in bivanjem, postavi ga torej v dogajanje evropske metafizike. Iz teh izhodišč bo potrebno osvetliti tudi Šeligov roman. Natančna analiza filozofske misli v romanu *Stolp* namreč dokazuje avtorjev odmik od metafizične identitete in snovanje nove umetnosti v resnici ontološke diference,

v kateri je subjektu naložena posebna tragična odgovornost za čas, ki ne more biti več čas prisotne Ideje, ampak je lahko samo čas dogodja – čakanja na jasnino biti.

Šeligov roman *Stolp* ukinja Idejo, ukinja bistvo, odreka se mimetičnosti in izgublja sklenjeno fabulo. Pred bralcem se nizajo samo še posamezni prizori, ki izgublajo vzročno povezanost. Junak ni več v sebi enotna osebnost kot v tradicionalnem romanu, ampak je junak ontološke difference, ujet v tragično razliko med bitjo in bivanjem, zato si po različnih travmatskih izkušnjah zaželi smrti. Zaradi razpada metafizične identitete glavni junak in avtor ne moreta biti več v tradicionalnem razmerju, ko je pripovedovalec vseveden in usmerja junaka, ampak se strneta v enovitost: pripovedovalec je hkrati junak.

Z odmikom od Ideje se na novo vzpostavi tudi vprašanje tragičnega v modernem romanu. Tisto, kar je v modernem romanu tragično, je slediti Ideji. V romanu *Stolp* je ta problem prisoten pri glavnem junaku, gradbenem delavcu, ki je še vedno ujet v Idejo, v njeno ponovno izgradnjo, ki jo simbolizira stolp. Z Idejo je povezano tudi vprašanje stvari. Ker je Ideja zanikana, tudi stvarjem ni mogoče pripisovati pomena, njihovega bistva. Stvari preprosto so, imajo svojo bit in svojo prisotnost. Prisotnost stvari je v modernem romanu narekovala tudi poseben stil, reistični stil, ki navidezno temelji zgolj na opisovanju. Vendar pa Šeligov roman to dejstvo ukinja s simboli, ki predstavljajo pisateljev nagovor biti v njeni odsotnosti.

Roman *Stolp* nosi v svojem izhodišču tisto filozofsko misel, ki jo je sprejela generacija ustvarjalcev v 70. letih, ko je posebno v reviji *Perspektive* manifestirala filozofijo Martina Heideggerja o biti in njeni odsotnosti v času dogajanja evropskega nihilizma. Zato je Šeligov roman *Stolp* roman časa, v katerem je odsotna bit kot temeljna bivanjska pozitiviteta. Čas odsotne biti je predstavljen kot praznina, neorientiranost, zgolj blodnja, v katero je ujet glavni junak, neimenovan gradbeni delavec. Ukazano mu je graditi stolp, ki v svoji simbolni razsežnosti pomeni tudi povezavo prostora: metafizike in zemeljskega bivanja. Glavni junak mora graditi in izgraditi Idejo, nad to izgradnjo pa bedi oko vrhovnega bivajočega, nadzornika in manipulatorja, Josipa Vrhunca. Glavni junak je ujet v tragično situacijo, saj mora graditi stolp s peskom, ki je simbol prenove, kar seveda pomeni vračanje k Ideji, k njeni ponovni izgradnji. Ujet v verigo prenavljanja in izgradnje Ideje, se glavni junak emocionalno zlomi; na gradbišču izgubi zavest, utone v temno pozabo, v kateri pa je jasno izražena želja po smrti. Iz smrti podobnemu spanju se junak sicer prebudi, a v njem se dogodi temeljni preobrat: nikoli več noče biti graditelj Ideje; junak metafizične identitete je mrtev junak. V življenje se hoče vrniti kot junak ontološke difference, kot iskalec novega časa, časa prisotne biti. Čas metafizične identitete glavni junak nenehno ukinja s svojim travmatičnim sarkazmom, ko pravi: »Ni nobenega psa prihodnjega časa, ki nosi mrhovino preteklega v svojem slinastem gobcu.« (Šeligo 1966: 81.)

V času razpada metafizične identitete se ustvarja tudi popolnoma drugačna relacija do stvari. Moderni evropski roman razume stvari samo kot prisotnost, ne dodeljuje jim nobenega bistva, smisla, pomena; odvrta jih od Ideje in jih ohranja v

njihovi biti. Junak Šeligovega romana pa je obremenjen, kot ugotavlja, »s strašno težo stvari« (Šeligo 1966: 88). Res je, da je glavni junak prisiljen v manipulacijo, vendar je v romanu prisoten še drug element, ki ga junak doživlja kot hudo breme. To breme je stroga racionalnost metafizike, ki se razkriva kot tehnokracija; ta pa v svojem najglobljem pomenu predstavlja nasilje nad stvarmi in človekom. Zato vidi glavni junak v tehničnih stvareh najprej prežeco smrt postavlja in odgodja, a v odgodju bodo stvari vendarle izročene biti in pripravljene za novo življenje, kot je prepričan Šeligov junak. V dogodju bodo dobile stvari svojo prvobitnost, svoj izvorni pomen, ustvarjena bo nova relacija do stvari, davni intimni odnos, ki ga je pretrgala metafizika kot pozaba biti. V romanu Stolp je ta intimizem ubeseden celo s posebno vrsto tiska, da je tembolj poudarjen. Glavni junak doživlja prisotnost narave in stvari v njej skozi svojo emocionalno vibracijo, saj prepusti zvokom, barvam in vonjem, da vstopajo skozenj. Bivanjski prostor se odmika, meje se zabrišejo in odpira se nova razsežnost – razsežnost transcendence. Umiki glavnega junaka v transcendenco ukinjajo metafiziko in vzpostavljajo čas dogodja – novega življenja stvari.

Moderni roman Rudija Šeliga odpira tudi problematiko, ki se nanaša na razmerje med tradicionalnim in modernim romanom. Temeljne razlike so razvidne v mimetičnosti, v novem pristopu do fabule in glavnega junaka ter v kompoziciji in stilu. Tisto, kar moderni roman in tudi Šeligov tekst oddaljuje od tradicije, je mimezis v svojem izvornem, aristotelovskem pomenu kot posnemanje bistva, Ideje. Moderni roman noče biti več posnemanje niti subjektivnega niti objektivnega, temelji samo na natančnem opisovanju, ki ima učinek izključno zunanjega videza. Vendar se Šeligov roman v tem postopku deskripcije loči od nekaterih evropskih avtorjev (A. R. Grillet), saj prekinja deskriptivnost z meditativnimi pasażami, ki na svoj način trgajo enovitost opisovanja, so pa za sporočilnost romana ključnega pomena. Sredi strogega opisovanja se celo z drugačnim tiskom razpira avtorjeva emocija kot krik človeka, ki je ujet v času nasilja do narave in je pravzaprav nemočen opazovalec plazeče se smrti, skrite v moderni tehniki. Emocionalni pasusi torej trgajo deskriptivnost samo navidezno, kajti glavni junak je žrtev med žrtvami, žrtev med stvarmi, ki jih bo moral po ukazu izrabiti za novo izgradnjo Ideje, medtem pa mu bo sledila smrt – hladna prisotnost stehnziranega sveta.

Stvari so s svojo avtentičnostjo in nedotakljivostjo narekovale tudi nov stil modernega romana, t. i. reizem, ki pa ga je prav tako potrebno utemeljiti v filozofski misli postavlja, odgodja (Heidegger 1997) in dogodja. Kopičenje detajlov pri opisovanju pomeni namreč natančno približevanje stvarim v vseh dimenzijah. S tem se avtor odkriva v svoji elementarni podobi občudovalca oziroma začudenca nad prisotnostjo stvari. Kolikor večja je v Šeligovem romanu deskriptivnost, toliko bolj tragična je zavest postavlja in odgodja, odhajanja stvari, njihovega izginjanja in žrtvovanja za Idejo. Čas dogodja je v Šeligovem romanu ujet v posebno besedno estetiko, ki vključuje tudi oglašanje reči: kot različno jakost šumov in zvokov v razponu od popolne meditativne umirjenosti do uničujoče ostrine. Rezkost

oglašanja vedno prešine glavnega junaka kot velika vznemirjenost in kot spoznanje, da je človek v času odsotne biti predvsem lovec, namesto da bi bil v razmerju do stvari najprej njihov občudovalec.

Ukinjanje metafizične identitete pomeni tudi ukinitve fabule kot sklenjene verige vzrokov in posledic, utemeljenih v času in prostoru. Moderni roman ne potrebuje fabule, ker ni njenega temeljnega nosilca, glavnega junaka, ki je v tradicionalnem romanu zastavil svojo celotno akcijo za Idejo. Glavni junak modernega romana, in s tem tudi Šeligovega romana *Stolp*, je avtor sam, zato junak tudi ni poimenovan in nastopa v prvi osebi. Ker Rudi Šeligo ukinja vsevednega pripovedovalca, razpira pred bralcem svojo lastno bivanjsko izkušnjo, ki se razkriva v navidezno raztrgani kompoziciji, kar učinkuje drastično, če jo primerjamo s tradicionalnim romanom. Vendar se znotraj te nove kompozicije skriva še drug postopek, ki bi ga lahko imenovali kompozicija v kompoziciji. To so v romanu tiste pasaže, ki razkrivajo pisateljevo bivanjsko praznino in so v svojem sporočilu krik po novem času, času prisotne biti. Te pasaže se pojavljajo skozi celoto, mozaično dograjujejo in izrazno stopnjujejo pisateljevo razbolelo emocijo. Če bi v romanu sledili samo tem pasażam, bi lahko dobili samostojno kompozicijo, ki bi bila sicer mnogo krajša, zajela pa bi vse temeljne elemente avtorjeve izkušnje časa: razpad erotike, nasilje nad naravo, praznost bivanja, strah pred stehniziranostjo in željo po smrti.

Šeligov roman *Stolp* je zaradi novih filozofskih izhodišč vključen v dogajanje modernega evropskega romana 70. let. Tisto, kar Šeligovo delo najprej povezuje z evropskim romanom, je zanikanje Ideje, je ukinjanje metafizične identitete. S tem pa je Rudi Šeligo odprl prostor ontološki diferenci kot temeljni bivanjski resnici. Čas ontološke difference briše vezi s tradicionalnim načinom razumevanja besedne umetnine in ustvarja novo estetiko. Če je bil tradicionalni junak tragičen v svojem neuspehu, ko se je boril za Idejo, pa je junak modernega romana tragičen zaradi obnavljanja metafizične identitete. Šeligov junak je tragični zidar stolpa, je človek, ki ga čas odsotne biti vedno znova vrže na krožnico obnavljanja Ideje. To je tudi vzrok, da Šeligov roman nima zaključka v tem smislu, da bi bralec dobil občutek, kako se je neko dogajanje smiselno zaključilo. Res je vzrok taki odločitvi mogoče iskati v odsotnosti fabule, res pa je tudi, da tak konec romana preseneča s svojo tragiko. Glavni junak se po globokem spanju res prebudi kot junak ontološke difference, se vrne na začetek, med stvari, ki jih bo na ukaz Ideje moral uporabljati, namesto da bi bil njihov opazovalec in občudovalec.

Roman *Stolp* predstavlja svojevrstno izhodišče Šeligove proze in dramatike, saj pisatelj v kasnejših delih miselno nadaljuje in stilno preoblikuje temeljno resnico svojega prvega romana: resnico ontološke difference.

Literatura

- Helga GLUŠIČ, 1973: Novi roman v sodobni slovenski prozi. *Slavistična revija* 21/1. 77–87.
- Martin HEIDEGGER, 1997: *Bit in čas*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Boris PATERNU, 1973: *Pogledi na slovensko književnost*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Dušan PIRJEVEC, 1979: *Evropski roman*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jean RICARDOU, 1973: *Le nouveau roman*. Paris: Seuil.